
БАРАШ ЄВГЕН ЮХИМОВИЧ,

доктор юридичних наук, доцент,
Начальник Інституту кримінально-
виконавчої служби, заслужений працівник
науки та освіти України,
Україна, м. Київ

УДК 342.5

Сучасні ризики скоєння терористичних актів: аналіз та правова характеристика

Дана стаття – спроба комплексного аналізу тероризму як міжнародної та вітчизняної проблеми сучасності. У ній акцентовано увагу на характерних рисах міжнародного тероризму, визначено їх актуальність для України. Досліджено також наукові розробки з питань протидії тероризму в контексті проблем міжнародної та національної безпеки, окреслено необхідність дієвого механізму попередження, реагування та протидії терористичним загрозам, життю та здоров'ю громадян України.

Ключові слова: тероризм, терористичний акт, виклики, ризики, покарання.

Постановка проблеми. У ХХІ ст. особливого звучання набула тема тероризму як одного з найнебезпечніших і важко прогнозованих глобальних викликів суспільству. Останнім часом тероризм стає дедалі жорстокішим, масштабнішим. Зростає кількість держав, які відчули на собі жажливі наслідки терористичних актів. Упродовж тривалого часу тероризм розглядали лише як проблему внутрішньої безпеки окремої країни, проте його масштаби переконливо довели обмеженість такого підходу.

До цього часу тероризм є складним, у тому числі і науково-концептуальним завданням, розв'язання якого потребує комплексного підходу. Зарубіжні та вітчизняні політологи, історики, державознавці, юристи досліджують і систематизують сучасний тероризм за різними ознаками, пропонуючи специфічні критерії класифікації та визначаючи притаманні йому риси. Разом із тим аналіз наукових праць, нормативно-правових актів із порушеної проблематики засвідчив, що дотепер не вироблено загальноновиз-

наної наукової теорії походження тероризму, не знайдено чіткої та єдиної формули міжнародного тероризму.

Зважаючи на те, що тероризм еволюціонує, глобалізується, трансформується, проблема вивчення цього соціального феномену, його викликів та загроз є актуальною і для нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою наукового пошуку в питаннях тероризму як явища є праці вчених: О. М. Бандурки, О. Ф. Долженкова, Ю. В. Дубка, В. В. Животова, О. О. Жижка, Б. М. Ємельянова, І. О. Кіріченка, А. Т. Комзюка, В. В. Конопльова, О. В. Копана, М. В. Корнієнка, С. О. Кузніченка, В. А. Лаптія, О. В. Негодченка, Ю. Б. Оболенського, Б. М. Порфир'єва, Ф. С. Разарєнова, В. Л. Регульського, М. Б. Саакяна, О. Н. Ярмиша та ін.

Метою статті є аналіз загальних характерних рис тероризму, причин його виникнення, а також окреслення засобів попередження.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи проблемні аспекти виникнення, поширення та протидії тероризму, важливим видається осмислення поняття цього терміна.

Тероризм (від лат. *terror* – страх, жах) – політика і тактика терору, тобто сукупність особливо жорстоких форм і засобів політичного насильства, які використовують терористи для досягнення своїх антисуспільних намірів. Або тероризм – це форма, метод соціально-політичної боротьби, здійснювана шляхом систематичного застосування необмеженого насильства та погрози його застосування, аж до вбивства, з метою залякування, приду-

шення і знищення політичних та інших супротивників [1].

Соціолог С. Ефірів пропонує не шукати універсальне визначення тероризму та обмежитися деякими ознаками, а саме, вважати політичні мотиви насильницьких дій вагомими рисами для поширення тероризму.

Соціолог М. Тамкоч, на противагу С. Ефіриву, відкидає думку про тероризм як політичну мету, зазначаючи таке: «тероризм є щось більше, ніж анархізм, спрямований на руйнування людського життя й існуючого порядку заради руйнування... Немає нічого політичного в тероризмі: це жадлива форма варварства» [2].

Заслугує на увагу наукова думка В. В. Василенка, який стверджує, що «тероризм – це публічно вчинені загальнонебезпечні діяння або їх погрози, спрямовані на залякування населення або його частини, з метою прямого або непрямого впливу на прийняття будь-якого рішення або відмова від нього в інтересах терористів» [3].

Із запропонованих визначень зрозуміло, що тероризм учиняється з корисливих мотивів і спрямований на досягнення злочинних намірів.

Незважаючи на деяку відмінність у визначеннях, для більш чіткого розуміння змісту тероризму спробуємо надати загальну дефініцію цього поняття. Отже, тероризм – це соціально-політичне явище, що має на меті застосування (або погрозу застосування) насильства серед громадян тієї чи іншої держави задля дестабілізації або розхитування її політичної системи.

За висновками представників експертного середовища, у тому числі й

вітчизняних, нині для політичної, економічної, воєнної, соціальної, правохоронної та інших сфер країн світу характерна надскладна ситуація через максимально широкий спектр реальних загроз національній безпеці, однією з яких є загроза міжнародного тероризму.

Міжнародний тероризм – явище не лише багатогранне, а й понятійно дотепер не визначене. Здебільшого ця форма тероризму трактується як тероризм, що стосується громадян і території більш ніж однієї країни.

На нашу думку, тероризм визнається міжнародним за наявності таких підстав:

1. Терорист і жертви тероризму є громадянами однієї чи різних держав. При цьому злочин може бути вчинений як усередині держави, так і за її межами.

2. Терористичний акт готують в одній державі, проте вчинюватися він може у декількох державах.

3. Учинивши терористичний акт в одній країні, терорист може переховуватися в іншій.

Крім того, ми поділяємо думку сучасних терологів (Ю. С. Горбунов, В. К. Майборода) про те, що характерними рисами міжнародного тероризму на сучасному етапі є:

– специфічна мета, що передбачає реалізацію альтернативного глобального проекту політичного розвитку світу, а саме – перевлаштування світу на інших, справедливіших, на думку терористів, засадах;

– «самодостатність», адже сучасні гравці транснаціонального тероризму є формально недержавними організа-

ціями й групами, зокрема такими, як «Аль-Каїда» та «Ісламська держава», що розгорнули свою діяльність на території кількох держав і мають достатньо розвинуту інфраструктуру, до якої входять органи управління, табори для підготовки бойовиків тощо;

– глобальна загроза міжнародному правопорядку й безпеці (як наслідок – завдання шкоди політичній системі в цілому), складність, оскільки подвійність міжнародного тероризму визначається також загрозою внутрішній безпеці держав, на території яких відбуваються теракти;

– розширення й поглиблення співробітництва між окремими терористичними організаціями, що виявляється в наданні допомоги одна одній кадрами, воєнно-технічними засобами, обміні досвідом тощо [4, с. 52; 5, с. 6, 7];

– інтеграція кримінальної та терористичної діяльності (використання представників криміналітету як виконавців терактів та як найманців);

– використання представниками криміналітету національної та міжнародної фінансових систем для протиправного отримання коштів і спрямування їх на фінансування тероризму;

– «ісламізація» тероризму (нині відомі близько 500 ісламських об'єднань сектантського зразка «Аль-Каїда», «Ісламська держава», «Джабхат ан-Нусра», «Всесвітній фронт боротьби проти іудеїв і хрестоносців», «Аль-джихад», «Аль-Джамаа аль-Ісламія», «Ансар аль-Іслам» тощо).

Сучасний тероризм, тобто тероризм останнього десятиріччя ХХ і початку ХХІ ст., асоціюється насамперед з ісламськими фундаменталістами,

яких підтримують радикальні режими Близького Сходу. Терористичні організації ісламістів орудують у міжнародних масштабах, використовуючи сучасні досягнення у сферах зв'язку, транспорту, озброєнь, і є джерелами загрози для життя величезної кількості людей.

Прикладом є знищення Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку 11 вересня 2001 р., захоплення заручників під час спектаклю «Норд-Ост» у Москві, низка вибухів 7 липня 2005 р. у лондонському метро, теракт 13 вересня 2008 р. в Індії, серія терактів 24 червня 2011 р. у Багдаді, 13 листопада 2015 р. в Парижі, знищення пасажирського літака авіакомпанії «Когалімавіа» 31 жовтня 2015 р. над Синайським півостровом, спроба військового перевороту в Туреччині у липні 2016 р., теракт в Ізраїлі 8 червня 2016 р., де відбувся обстріл ресторану «Бенедикт», теракт у Ніцці 14 липня 2016 р. та ін.).

Дочасно справджуються прогнози Національної ради з розвідки США про те, що у 2020 р. людство почуватиметься в значно меншій безпеці, ніж сьогодні. Національна рада з розвідки вважає, що кількість і характер основних чинників, що породжують терор у сучасному світі, не зміниться упродовж найближчих 15 років, а основна частина терористичних угруповань складатиметься з представників радикально налаштованих ісламістських організацій [6].

Глобальна боротьба з терором і розвиток інформаційних технологій прогнозовано змусять терористів істотно змінити організаційні форми

своєї діяльності. Імовірність використання ісламістськими терористами досягнень науково-технічного прогресу зростає через постійний процес «демократизації технологій», що дає змогу зробити інструменти масового знищення компактнішими, дешевшими й доступнішими для широкого кола осіб.

Не є секретом, що міжнародні терористичні організації, на жаль, мають змогу використовувати Україну як транзитну територію для проникнення до країн Західної Європи, переховування своїх членів, створення бізнесових структур для фінансового забезпечення своєї діяльності, спроб придбання зброї та інших засобів ураження. Отже, для України формально з'являється загроза тероризму.

Проте реальні виклики та першопричини цього страшного явища слід, на нашу думку, шукати в політичній, економічній і соціальній сферах внутрішнього життя держави [5, с. 6, 7].

Убивства, зокрема, В. Гетьмана, Г. Гонгадзе, Є. Щербаня, П. Шеремета свідчать про їх політичну мотивацію, а низка вибухів протягом останніх п'яти років у Харкові, Дніпропетровську, Запоріжжі, Києві безпомилково можна віднести до терористичних актів політико-економічного спрямування.

Останніми роками в незалежній Україні спостерігається істотне збільшення чисельності вчинених терористичних злочинів, відповідальність за які передбачена статтями 258, 258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵ Кримінального кодексу України. Такого висновку можна дійти на підставі аналізу

статистичних даних, наданих Генеральною прокуратурою України. Так, в Україні у 2013 р. зареєстровано 10 терористичних злочинів, упродовж 2014 р. – 2088, за 2015 р. – 3128 [7]. При цьому у світовому рейтингу країн по вчиненню терористичних злочинів у 2015 р. Україна посідала 12-те місце, тоді як у 2014 р. – 51. Це означає, що тероризм, як явище, стрімко поширюється територією нашої держави, що в подальшому може призвести до небажаних наслідків у суспільно-політичному житті.

Водночас, за висновками вітчизняних експертів, нині для України найімовірнішими та найнебезпечнішими є виклики й потенційні загрози, спричинені міжнародно-державним тероризмом. Зокрема, до 2014 р. Україну зараховували до країн із найменшим ризиком у цій сфері, а тероризм як соціальне явище в нашій державі тоді мав вияви, характерні для початкової стадії його розвитку. Проте з початку АТО та анексії Криму ситуація в Україні докорінно змінилася [8, с. 97]. Підтвердженням цьому можуть слугувати численні повідомлення ЗМІ про вибухи та вбивства з використанням вогнепальної зброї, що трапилися в зоні АТО та інших областях України, а також майже щоденні звіти Служби безпеки України про виявлені на території нашої держави сховища з вибухівкою, зброєю та боеприпасами.

На думку фахівців, в Україні є зовнішні та внутрішні чинники, які посилюють загрозу терористичних проявів. До зовнішніх чинників належать:

– геополітичне становище України на стику сфер впливу РФ, Заходу,

США, Туреччини і країн мусульманського світу;

– діяльність найманців і диверсійно-розвідувальних груп у зоні АТО та суміжних із нею областях України;

– масштабні незаконні постачання майже всіх видів зброї до окупованих районів Донецької і Луганської областей;

– потужна інформаційна війна проти України, використання всіх засобів спецпропаганди (несилових інструментів розв'язання політичних і воєнних завдань) з метою цілеспрямованого інформаційно-психологічного впливу на населення нашої держави;

– участь України в міжнародних миротворчих і антитерористичних операціях;

– ухвалення Україною рішень із питань міжнародної політики, які можуть суперечити позиціям країн мусульманського світу;

– існування міграційних потоків через Україну з терористично небезпечних регіонів, зокрема Іраку, Сирії, Лівії, Афганістану, Пакистану, Таджикистану, Індії та ін.

Серед внутрішніх чинників терогенності вважаємо за доцільне виокремити:

– криміналізацію та корумпованість усіх галузей суспільства;

– поєднання кримінальної та терористичної діяльності, що виявляється в залученні представників криміналітету як виконавців терактів та найманців [8, с. 114];

– поширення незаконного обігу зброї в Україні з початку 2014 р.;

– соціально-економічне розшарування та соціальне невдоволення біль-

шістю населення держави, яке перебуває за межею прожиткового мінімуму;

– неефективність правоохоронної та судової систем влади;

– внутрішньополітична нестабільність, спроби посилити протистояння західного і східного регіонів України, розігрівання «сепаратистських настроїв»;

– присутність в Україні прихильників міжнародних ісламістських терористичних та релігійно-екстремістських організацій, посилення фундаменталістського впливу на окремих осіб, які сповідують ідеологію релігійно-екстремістських організацій [8, с. 123];

– наявність в Україні дипломатичних представництв та установ іноземних держав, які беруть активну участь в антитерористичних операціях на території Іраку, Сирії та Афганістану.

Цілком очевидно, що розроблення ефективних заходів із запобігання тероризму в Україні є нагальним питанням державної політики. Нинішня антитерористична політика України передбачає впровадження механізму, що поєднує сукупність політичних, правових, організаційних, інформаційних, соціальних, контррозвідувальних, розвідувальних, оперативного-розшукових, режимних, фінансових та інших заходів і окрему організаційну систему, до якої органи державної влади й управління залучаються відповідно до нормативно-правових актів, а громадські організації – на умовах заохочення і сприяння.

Слід зазначити, що в Україні впродовж останніх років на законодавчому

рівні загалом сформовано систему забезпечення антитерористичної безпеки, яка дає змогу організувати роботу з відвернення й припинення терористичних актів, запобігання кризовим ситуаціям та відповідає стандартам провідних держав світу.

Правову основу боротьби з тероризмом в Україні становлять Конституція України, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про боротьбу з тероризмом», Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом, Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом, Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, інші міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

На нашу думку, з метою реалізації антитерористичної політики наша держава повинна:

– надалі активно підтримувати заходи світової спільноти в боротьбі з цим явищем, дотримуватися взятих на себе зобов'язань, сприяти тісній співпраці спеціальних органів з подібними структурами інших країн, уніфікувати законодавчу базу на основі міжнародних норм, обрати принципову позицію засудження будь-яких форм тероризму, навіть якщо є виправдувальні мотиви;

– посилити інформаційний обмін і співпрацю вітчизняних силових відомств (Міністерство оборони України, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Генеральна прокуратура України та ін.), що беруть участь у боротьбі з тероризмом, для підвищення ефективності їх

взаємодії і координації під час проведення спільних контр- і антитерористичних операцій;

– особливу увагу доцільно приділяти профілактичній роботі, яка повинна відбуватися на різних рівнях:

а) політичному – нейтралізація передумов, що посилюють загрозу тероризму;

б) соціальному – формування в суспільстві об'єктивних і точних уявлень про реальні можливості тероризму, віри в принципову непоступливість держави щодо шантажу з боку терористів, запровадження сучасних освітніх програм і педагогічних технологій, спрямованих на виховання дітей і молоді України на засадах національної свідомості, міжнародної толерантності, правового світогляду та нетерпимості до тероризму;

в) економічному – розроблення механізмів реалізації затверджених економічних програм, фінансування спеціальних програм боротьби зі злочинністю, підвищення життєвого рівня населення, організація і контроль за реалізацією заходів з унеможливлення фінансування тероризму;

г) індивідуальному – адресний профілактичний вплив, що містить у собі правовий, ідеологічний, інтернаціональний, патріотичний аспекти [9, с. 15, 16].

Серед першочергових системних заходів також можна визначити:

– мінімізацію соціально-економічних та корупційних чинників терогенного характеру;

– упровадження системи захисту об'єктів, уразливих із диверсійно-терористичного погляду;

– посилення антикримінального складника протидії терористичній і сепаратистській діяльності;

– реформування системи аналітичного забезпечення антитерористичної діяльності, упровадження європейських моделей підготовки кадрів у цій сфері;

– розроблення й упровадження на державному рівні системи професійної та ефективної протидії спецпропаганді Росії проти України;

– удосконалення системи міжнародного співробітництва тощо [9, с. 15, 16].

Список використаних джерел

1. Глумачення тероризму. URL: http://pidruchniki.com/1814031036542/politologiya/terorizm_sotsialnopolitichne_yavische.
2. Тероризм – соціально-політичне явище. URL: http://pidruchniki.com/1814031036542/politologiya/terorizm_sotsialnopolitichne_yavische.
3. Тероризм. URL: <http://refs.co.ua/73001-Terrorizm.html>.
4. Горбунов Ю. С. Терроризм и правовое регулирование противодействия ему. М.: Молодая гвардия, 2008. 460 с.
5. Майборода В. К. Державна політика у сфері запобігання тероризму: міжнародний досвід і його актуальність для України. Київ: Інтертехнологія, 2008. С. 6–7.
6. Отчет Национального совета по разведке США. URL: <http://www.nationalsecurity.ru/library/00016future.htm>.
7. Статистичні дані Генеральної прокуратури України. URL: <http://expres.ua/news/2015/11/28/162121-statystyka-gpu-2014-2015-rr-3725-zlochyniv-zasudzheno-9-terorystiv>.

8. Гриненко І. М., Прокоф'єва-Янчиленко Д. М., Сокрут Б. В. Оцінювання та управління ризиками у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні: кримінологічний моніторинг, тактичний аналіз та використання відкритих джерел. Київ: ВІТЕ, 2015. 158 с.
9. Ткач В. Ф. Сучасний тероризм: тенденції, вияви, виклики та загрози для України. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 3 (36). С. 12–18.

References

1. Tlumachennia teroryzmu. URL: http://pidruchniki.com/1814031036542/politologiya/terorizm_sotsialno-politichne_yavishe
2. Teroryzm – sotsialno-politychne yavyshe. URL: http://pidruchniki.com/1814031036542/politologiya/terorizm_sotsialnopolitichne_yavishe
3. Teroryzm. URL: <http://refs.co.ua/73001-Terrorizm.html>
4. Horbunov Iu. S. Teroryzm y pravovoe rehulyrovanye protyvoeistvyia emu. Moskva: Molodaia hvardyia, 2008. 460 s.
5. Maiboroda V. K. Derzhavna polityka u sferi zapobihannia teroryzmu: mizhnarodnyi dosvid i yoho aktualnist dlia Ukrainy. Kyiv: Intertekhnolohiia, 2008. S. 6–7.
6. Otchet Natsyonalnoho soveta po razvedke SShA. URL: <http://www.nationalsecurity.ru/library/00016future.htm>.
7. Statystychni dani Heneralnoi prokuratury Ukrainy. URL: <http://expres.ua/news/2015/11/28/162121-statystyka-gpu-2014-2015-rr-3725-zlochyniv-zasudzheno-9-terorystiv>
8. Hrynenko I. M., Prokof'ieva-Ianchylenko D. M., Sokrut B. V. Otsiniuvannia ta upravlinnia ryzykamy u sferi protydii transnatsionalnii orhanizovanii zlochynnosti v Ukraini: kryminolohichni monitorynh, taktychnyi analiz ta vykorystannia vidkrytykh dzherel. Kyiv: VITE, 2015. 158 s.
9. Tkach V. F. Suchasnyi teroryzm: tendentsii, vyiavy,vyklyky ta zahrozy dlia Ukrainy. Stratehichni priorytety. 2015. № 3 (36). S. 12–18.

Бараши Е. Е., доктор юридических наук, доцент, Начальник Института уголовно-исполнительной службы, заслуженный работник науки и образования Украины, Украина, г. Киев

Современные риски совершения террористических актов: анализ и правовая характеристика

В статье предпринята попытка комплексного анализа терроризма как международной и отечественной проблемы современности. Акцентируется внимание на характерных чертах международного терроризма, определены их актуальность для Украины. Исследованы также научные разработки по вопросам противодействия терроризму в контексте проблем международной и национальной безопасности, определены необходимость действенного механизма предупреждения, реагирования и противодействия террористическим угрозам, жизни и здоровью граждан Украины.

Ключевые слова: терроризм, террористический акт, риски, ответственность.

Barash Ye., Doctor of Science in Law, Associate Professor, Head of the Institute of Criminal-Executive Service, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Ukraine, Kyiv

Modern Risks of Committing Terrorist Acts: Analysis and Legal Characteristics

This article is the attempt of complex analysis of terrorism as an international and national problem of the day. For a long time, terrorism was considered as a problem of internal security of individual country, but its scale clearly proved the limitation of this approach It focuses on

the characteristics of international terrorism, defined by their relevance to Ukraine. Also investigated researches and developments for combating terrorism in the context of international and national security, identified the need for effective prevention, response and counter terrorist threats to the lives and health of Ukrainian citizens.

Formulated definition of the concept of terrorism as a socio-political phenomenon that aims at the use (or threatened use) of violence among the citizens of a state for the sake of destabilization or loosening of the political system.² Specify the grounds in which terrorism, in our opinion, recognized by the international. Given the characteristic features of international terrorism. Shows the ranking of countries for terrorist offences in 2015. Given the statistical data of the General Prosecutor of Ukraine on the fact of Commission of terrorist crimes in the period from 2013–2016, on the number of persons convicted of terrorist offences in the period from 2013 – 01.07.2016.

Key words: terrorism, terrorist act, challenges, risks, punishment.